

Vizuālās un verbālās spējas cilvēkiem ar autiska spektra traucējumiem

Vizuālās spējas

Cilvēkiem ar autiska spektra traucējumiem vizuāli telpiskās spējas var būt gan ļoti attīstītas, gan vājas. Galvenās grūtības sagādā sociāli vizuālās informācijas uztvere un apstrāde. Parasti vizuāli telpiskās spējas ir labāk attīstītas nekā verbālās spējas.

Cilvēks ar autiska spektra traucējumiem var:

- lietpratīgi noteikt simetriju objektos un dažādās kompozīcijas;
- labi uztvert atsevišķas, individuālas detaļas (un var ievērot, ka telpā ir mainījusies kāda sīka priekšmeta atrašanās vieta);
- ilgi koncentrēties uz kādu specifisku objektu;
- īpaši labi izprast kartes, rasējumus, shēmas u.tml.

Ir jāņem vērā, ka vizuālās spējas ir cieši saistītas ar motorajām prasmēm. Lai saprastu šo saistību, ir jāņem vērā, ka motorās prasmes ir redzes, smadzeņu darbības un ķermeņa kustību koordinācija.

Biežākās vizuāli-telpiskās un vizuāli-motorās grūtības:

- spilgta gaisma var novērst uzmanību, traucēt;
- raibi raksti apgērbā vai telpā var traucēt koncentrēšanos, izraisīt nepatīkamas sajūtas un pat trauksmi;
- orientēšanās telpā var būt sarežģīta (svešā telpā atrast konkrētu objektu, piemēram, veikalā atrast konkrētu produktu);
- tendence ievērot detaļas, nevis veselumu (tas ir jāņem vērā, mācot kādu darbu vai uzdevumu, kā arī tas attiecas uz priekšmetiem, kas varētu novērst uzmanību);
- grūtības integrēt zināšanas ar sajūtām (piemēram, saprast, ka saldējums ir auksts, nepieskaroties tam);
- grūtības pārvietoties telpā (sevišķi izteikti tas var būt tad, ja tiek nests kāds priekšmets – uzmanība tiek koncentrēta uz objektu, var neredzēt tālāk par savu satvērienu);
- formu konstantums (nespēja atpazīt objektu no cita leņķa);
- grūtības orientēties savā ķermenī (savu kustību amplitūdas neapzināšanās, nejauša objektu aizķeršana);
- var būt grūtības noparkot mašīnu.

Vizuālo spēju un prasmju grūtības var mazināt, veicot dažādus motoro prasmju veicinošus uzdevumus un vingrinājumus.

Vizuālās spējas un to īpatnības ietekmē to, kā bērns ar autiska spektra traucējumiem mācās veikt ikdienas pašaprūpes darbības, kā arī ietekmē šī bērna sekmes skolā.

Vizuālā domāšana

Cilvēkiem ar autiska spektra traucējumiem ļoti bieži ir izteikta vizuālā domāšana.

Jāņem vērā, ka vizuālā domāšana uzreiz nenozīmē ātru domāšanu – informācijas vizuālā iztēlošanās prasa laiku (tāpat kā video ieraksta noskatīšanās), kā arī var būt nepieciešams mazliet vairāk laika, lai atsauktu atmiņā konkrētas nepieciešamās lietas vai zināšanas.

Tieši tādēļ ir nepieciešams izmantot dažādus vizuālos palīgmateriālus, lai palīdzētu bērnam ar autiska spektra traucējumiem komunikācijā un dažādu procesu apgūšanā.

Palīgmateriālu veidi:

- reāli objekti kā paraugi;
- mazas miniatūras reālajiem objektiem;
- fotogrāfijas;
- zīmējumi;
- piktogrammas;
- uzrakstīti vārdi.

Verbālās spējas

Tā kā cilvēks ir sociāla būtne, verbālās spējas ir viena no svarīgākajām prasmēm, kas nodrošina veiksmīgu starppersonu komunikāciju un savstarpējo sadarbību. Cilvēkiem ar autiska spektra traucējumiem verbālās spējas parasti sagādā visizteiktākās grūtības.

Vispārīgas verbālo spēju grūtības:

- sinonīmu, antonīmu, svešvārdu izpratne un pielietojums;
- verbāli loģisko sakarību veidošana (piemēram, “mana tēva brāļa dēls ir mans brālēns”);
- jēdzienu kategoriju veidošana (piemēram, banāns un ābols ir augļi);
- spēja veidot stāstījumu, iesaistīties sarunā, veidot aprakstus u.tml.

Ekspresīvā valoda var būt gan samazināta, gan palielināta.

samazināta:

- attīstās vēlu/vispār neattīstās;
- bērns sāk runāt jau pirms gada vecuma, taču 1,5 – 2 gadu vecumā pēkšņi pārstāj runāt;
- traucēta artikulācija, gramatika.

palielināta:

- daudz un nesaprotami runā “savā valodā”;
- labi veidoti teikumi, kas atkārtojas;
- daudz un neatlaidīgi jautājumi;
- eholālijas (vārdu, frāžu vai teikumu atkārtošana).

Verbālā komunikācija

Bērns sākotnēji var neizprast valodas komunikācijas mērķi. Tas var novest pie šādiem sarežģījumiem:

- grūtības ar atbildēšanu uz atvērtajiem jautājumiem;
- var būt tā, ka bērnam ir grūti atbildēt pat uz jautājumu, uz kuru it kā zina atbildi (bērns var atbildēt arī pilnīgi nepareizi);
- metaforu, jokū, vārdu pārnesto nozīmju, ironijas nesaprašana.

Bērnam ar autiska spektra traucējumiem var būt grūti saprast, ka katrs cilvēks zina citādu informāciju (ka viņu domas atšķiras), un, ka ar šo informāciju var arī apmainīties, t.i., savstarpēji komunicēt, izmantojot valodu.

Grūtības komunikācijā:

- balss skaļuma pielāgošana (atbilstoši situācijai un attālumam no cilvēka, ar kuru sarunājas);
- piemērotas pozas, distances, mīmikas izmantošana sarunas laikā;
- sevis aizstāvēšana (neprot noliegt nepatiesu informāciju);
- sejas izteiksmju un citu neverbālo zīmju uztveršana un interpretācija;
- nepietiekošs vārdu krājums (bērnam var būt grūti ietērt savas domas vārdos un tās izteikt);
- klausīšanās sarunu biedrā (bērns nezina, kad jāietur pauze).

Palīgmateriāli un stratēģijas vizuālo un verbālo spēju uzlabošanā

- Ir nepieciešams izprast bērna vizuālās un verbālās spējas un grūtības, lai saprastu, kā tās varētu uzlabot un nostabilizēt.

Noteikt spējas un palīdzēt to attīstībā var dažādi speciālisti. Logopēds izvērtē valodas attīstību, savukārt psihologs var noteikt verbālo spēju un prasmju pielietojumu plašākā nozīmē. Psihologs var arī novērtēt intelektuālo spēju līmeni ar dažādu testu palīdzību.

- Galvenais princips spēju attīstībā un uzlabošanā ir balstīšanās uz stiprajām pusēm un vājo pušu attīstība.

Attēlu apmaiņas komunikācijas sistēma PECS: (Picture Exchange Communication System)

Šo sistēmu 1985. gadā izveidoja psihologi Endijs Bondijs (Bondy) un Lorija Frosta (Frost). Tajā tiek izmantota attēlu (fotogrāfiju, zīmējumu vai piktogrammu) sērija, kas reprezentē kādu objektu vai darbību.

Ko bērns iemācās?:

- pasniedzot pieaugušajam attēla kartiņu, tiek izpildīts bērna lūgums;
- izmantot attēlus komunikācijai;
- izprast abpusēju komunikāciju (tiek sekmēta arī runas attīstība);

Šīs metodes fokuss ir uz spontanitāti, un tās mērķis ir panākt neatkarīgu komunikāciju.

Metode noder bērniem, kuri:

- neizprot valodas komunikācijas lomu;
- nesaprot, ka vārds simbolizē objektu;
- neizmanto saprotamu runu;
- atbild uz jautājumiem un lūgumiem, bet paši neizrāda iniciatīvu komunikācijā.

Alternatīvā un augmentatīvā komunikācija (AAK)

Augmentatīvā (papildinošā) un alternatīvā komunikācija ir jebkurš līdzeklis (attēls, simbols, žests, vārds, ierīce), kas kompensē ekspresīvās un receptīvās komunikācijas deficītu.

AAK veidi:

- netehniskā AAK (fotogrāfijas, attēli, piktogrammas, komunikācijas grāmatas, komunikācijas dēji, lapas u.c.);
- vienkāršas tehnoloģijas (vienkāršas balsis ieraksta tehnikas);
- progresīvas tehnoloģijas (planšetdatori, datorprogrammas, kas ļauj veidot simtiem ziņu).

Jāņem vērā, ka:

- AAK neaizvieto eksistējošo funkcionālo komunikāciju, bet gan papildina to;
- AAK uzlabo runas attīstību (komunikācijas un interakcijas prasmes);
- attīstoties komunikācijas spējām, samazinās problemātiskā uzvedība.

Atsauces:

- http://stevens_mom.tripod.com/id48.html
- <http://www.nidcd.nih.gov/health/voice/pages/communication-problems-in-children-with-autism-spectrum-disorder.aspx>
- http://www.brighttots.com/Autism/Autistic_special_abilities.html
- <http://www.webmd.com/brain/autism/understanding-autism-basics>
- http://www.mentalhelp.net/poc/view_doc.php?type=doc&id=8768&cn=20
- http://trehinp.dyndns.org/prehistaautistic/a_different_view_of_autism.htm